

“IZLANISH SAMARALARI”

№9 mavzusidagi respublika an’anaviy ilmiy-nazariy anjumani

NUTQNI O‘STIRISHDA TASVIRLARNI IZOHLASH USULIDAN FOYDALANISH NATIJALARINI BAHOLASH

Umida Ibragimova Yuldashevna

Renessans ta’lim universiteti Filologiya kafedrasi dotsenti

Annotatsiya: Mazkur maqola nutq o‘stirishda tasvirlarni izohlash usulidan foydalanish, ushbu usulni turli innovatsion ta’lim texnologiyalari asosida qo‘llash masalalariga bag‘ishlangan. Nutq o‘stirishda tasvirlarni izohlash usuli asosida qo‘llaniladigan innovatsion ta’lim texnologiyalaridan eng maqbul deb hisoblangan metodlarning afzalliklari, imkoniyatlari va qulayliklari yoritilgan, yurtimizda va xorijda til ta’limida ulardan foydalanish tajribasi o‘rganilgan.

Kalit so‘zi: Psixolingvistika nutqi, , nutq faoliyati, bilish, pedagogik jarayon, nutq o‘stirish.

Til va nutq hodisalarining tabiati murakkab va ko‘p qirrali. Bu nutqni o‘stirish va ona tilini o‘qitish metodikasini ilmiy asoslashning ko‘p qirrali ekanligini tushuntiradi. Nutq o‘stirishning nazariy asoslarini ishlab chiqishda eng muhim rol til, nutq, nutq faoliyati, bilish, pedagogik jarayon bo‘lgan tegishli fanlarga tegishli: bilish nazariyasi, mantiq, tilshunoslik, sotsiolingvistika, psixofiziologiya, psixologiya, ijtimoiy psixologiya, psixolingvistika, pedagogika (uning turli sohalari). Ularning ma’lumotlari bolalar bilan ishlashning o‘rni va ahamiyati, tamoyillari va vazifalari, mazmuni va metodologiyasini aniqlash va asoslash imkonini beradi.

Nutqni o‘stirishning metodologik asosi materialistik falsafaning til haqidagi ijtimoiy-tarixiy rivojlanish mahsuli, odamlar o‘rtasidagi aloqa va ijtimoiy o‘zaro munosabatlarning eng muhim vositasi, uning fikrlash bilan bog‘liqligi haqidagi pozitsiyalaridir. Ushbu yondashuv tilni o‘zlashtirish jarayonini murakkab inson faoliyati sifatida tushinishda aks etadi, uning davomida bilim olinadi, ko‘nikmalar shakllanadi va shaxsiyat rivojlanadi.

Metodika uchun eng muhim, muhim pozitsiya shundaki, til ijtimoiy — tarixiy rivojlanish mahsulidir. Unda xalq tarixi, uning urf-odatlari, ijtimoiy munosabatlar tizimi, madaniyat keng ma’noda aks ettirilgan.

Til, nutq faoliyatda paydo bo‘lgan va insonning mavjudligi va uning faoliyatini amalga oshirish shartlaridan biridir. Til ushbu faoliyatning mahsuloti sifatida uning shartlari, mazmuni, natijasini aks ettiradi.

Bu metodologiyaning eng muhim prinsipini – til shakllarini o‘zlashtirishni belgilaydi; bolalarda nutq va aloqa ko‘nikmalarini rivojlantirish faoliyatda sodir bo‘ladi va harakatlantiruvchi kuch bu faoliyat jarayonida yuzaga keladigan muloqotga bo‘lgan ehtiyojdir.

Metodika uchun keyingi uslubiy ahamiyatga ega bo‘lgan tilning xarakteristikasi uni inson muloqotining eng muhim vositasi, ijtimoiy o‘zaro ta’sir

“IZLANISH SAMARALARI”

№9 mavzusidagi respublika an’anaviy ilmiy-nazariy anjumani

sifatida aniqlashdir. Tilsiz chinakam insoniy aloqa va shuning uchun shaxsiyatni rivojlantirish mutlaqo mumkin emas.

Atrofdagi odamlar, ijtimoiy muhit bilan aloqa nutqni rivojlantirishni belgilovchi omillardir. Muloqot jarayonida bola kattalarning nutq modellarini passiv ravishda qabul qilmaydi, balki nutqni umuminsoniy tajribaning bir qismi sifatida faol ravishda tayinlaydi.

Tilning insoniy aloqa vositasi sifatida tavsifi uning kommunikativ funksiyasini aks ettiradi va bolalar bog‘chasida bolalar nutqini rivojlantirish bo‘yicha ishlarga kommunikativ yondashuvni belgilaydi. Metodikada rivojlanayot-gan ijtimoiy muhit, atrofdagi odamlar bilan aloqa, “nutq muhiti” roliga alohida e’tibor qaratiladi; nutqni aloqa vositasi sifatida rivojlantirish juda yoshligidan rivojlangan, nutq aloqasini tashkil etish usullari taklif etiladi. Zamonaviy metodologiyada bolalarning tilning barcha tomonlarini o‘zlashtirishi ularning izchil nutqini, kommunikativ maqsadga muvofiqligini rivojlantirish nuqtayi nazaridan ko‘rib chiqiladi.

Tilning uchinchi uslubiy xarakteristikasi uning fikrlash bilan o‘zaro bog‘liqligi va birligi bilan bog‘liq. Til fikrlash va bilish vositasidir. Bu intellektual faoliyatni rejalashtirishga imkon beradi. Til-fikrni ifodalash (shakllantirish va mavjudlik) vositasi. Nutq til orqali fikrni shakllantirish usuli sifatida qaraladi.

Shu bilan birga, fikrlash va til bir xil tushunchalar emas. Fikrlash-obyektiv voqelikni faol aks ettirishning eng yuqori shakli. Til voqelikning o‘ziga xos insoniy — umumlashtirilgan aksini bevosita aks ettiradi va mustahkamlaydi. Ushbu ikkala tushuncha ham murakkab dialektik birlikni tashkil qiladi, ularning har biri o‘ziga xos xususiyatlarga ega. Til va fikrlash o‘rtasidagi munosabatni aniqlash va tavsiflash nutq va fikrlashni rivojlantirishning aniqroq va aniqroq usullarini aniqlashga imkon beradi.

Ona tilini o‘qitish aqliy tarbiyaning eng muhim vositasi sifatida qaraladi. Nutqni rivojlantirishning faqat shu usuli samarali deb tan olinadi, u bir vaqtning o‘zida fikrlashni rivojlantiradi.

Nutqni rivojlantirishda birinchi navbatda uning mazmunini to‘plash. Nutqning mazmuni tilni o‘zlashtirish jarayonining atrofdagi dunyoni bilish jarayoni bilan bog‘liqligi bilan ta’minlanadi. Til mantiqiy bilish vositasidir, bolaning aqliy qobiliyatlarini rivojlantirish tilni o‘zlashtirish bilan bog‘liq.

Boshqa tomondan, til fikrlashga tayanadi. Ushbu naqshni bolalarning til tizimining barcha darajalarini (fonetik, leksik, grammatik) o‘zlashtirish misollari bilan kuzatish mumkin. Metodika amaliyotchilarni bolalarda lingvistik umumlashmalarni shakllantirishga, til va nutq hodisalarini elementar anglashga yo‘naltiradi. Natijada nutq va fikrlashning rivojlanish darajasi oshadi.

“IZLANISH SAMARALARI”

№9 mavzusidagi respublika an’anaviy ilmiy-nazariy anjumani

Bular til va nutqning eng muhim falsafiy xususiyatlari bo‘lib, ular metodologiyaning boshlang‘ich, uslubiy tamoyillarini, shuningdek nutqni rivojlantirish va nutqiy aloqa ko‘nikmalarining umumiy yo‘nalishi, maqsadlari va tamoyillarini belgilaydi.

Tilni o‘qitishning har qanday jarayoni tushunishga asoslanishi kerak: a) o‘quv jarayonining mohiyati va mazmuni; b) umuman inson ruhiyatining tabiati va tashkil etilishi va xususan nutq mexanizmi; v) til va nutq hodisalarining mohiyati va o‘ziga xos xususiyatlari .

Ushbu asoslash jihatlari umumiy va xususiy uslubiy masalalarni hal qilish uchun muhimdir. Taniqli mahalliy metodist A.V.Tekuchev u yoki bu texnikaning maqsadga muvofiqligi va obyektiv asoslanishi lingvistik (til materialiga muvofiqligi), psixologik (yoshning psixologik xususiyatlarini, shakllangan mahoratning psixologik tabiatini, uning ishlash xususiyatlarini hisobga olgan holda), didaktik (umumiy didaktik printsiplarga muvofiqligi) tasdiqlanishi kerak, deb hisoblaydi. Ushbu yondashuv maktabgacha yoshdagi bolalarning nutqini rivojlantirish metodologiyasi uchun ham muhimdir.

I.P.Pavlov nutqni birinchi navbatda nutq organlaridan korteksga o‘tadigan kinestetik impulslar deb hisoblagan. U bu kinestetik sezgilarni ikkinchi signal tizimining asosiy bazal komponenti deb atadi. “Barcha tashqi va ichki tirnash xususiyati, yangi hosil bo‘lgan barcha reflekslar, ham ijobiy, ham inhibitiv, darhol aytiladi, so‘z vositachiligida bo‘ladi, ya’ni nutq motor analizatori bilan bog‘lanadi va bolalar nutqining so‘z birikmalariga kiradi” .

Nutqni o‘zlashtirish jarayoni tashqi dunyoning to‘g‘ridan-to‘g‘ri va nutq aks ettirishining o‘zaro ta’siriga, to‘g‘ridan-to‘g‘ri va nutq reaksiyalarining o‘zaro ta’siriga asoslangan. A.G.Ivanov-Smolenskiy kortikal vaqtinchalik aloqalarni yosh evolyutsiyasi nuqtayi nazaridan ko‘rib chiqib, ularni quyidagi ketma - ketlikda joylashtirdi:

1. birinchidan, to‘g‘ridan - to‘g‘ri stimul va to‘g‘ridan-to‘g‘ri javoblar (N-N) o‘rtasida aloqalar mavjud;
2. og‘zaki ta’sir va to‘g‘ridan-to‘g‘ri reaksiya o‘rtasidagi aloqalar (bola ilgari nutqni tushuna boshlaydi) (S-N);
3. to‘g‘ridan-to‘g‘ri stimul va og‘zaki javob (H — C) o‘rtasidagi aloqalar hosil bo‘ladi;
4. bog‘lanishning eng yuqori va eng kech shakli og‘zaki ta’sirlar va og‘zaki javoblar o‘rtasidagi bog‘liqlikdir (C — C)1 .

“IZLANISH SAMARALARI”

№9 mavzusidagi respublika an’anaviy ilmiy-nazariy anjumani

A.G.Ivanov-Smolenskiy, N.I.Krasnogorskiy, M.M.Kolsova va boshqalarning tadqiqotlari bolalarda ikkinchi signal tizimining rivojlanish jarayonini birinchi signal tizimi bilan birlikda tushunishga yordam beradi. Dastlabki bosqichlarda voqelikning bevosita signallari ustunlik qiladi. Yoshi bilan xatti-harakatlarni tartibga solishda og‘zaki signallarning roli oshadi. Bu nutqni rivojlantirish bo‘yicha ishda vizualizatsiya printsiptini, vizualizatsiya va so‘zning nisbatini tushuntiradi.

M.M.Kolsova ta’kidlashicha, bu so‘z bola uchun hayotining 8-9 - oylarida shartli stimullarni oladi. Bolaning motor faoliyati va miya funksiyalarining rivojlanishini o‘rganib chiqib, Koltsova vosita nutqining shakllanishi nafaqat muloqotga, balki ma’lum darajada vosita sohasiga ham bog‘liq degan xulosaga keldi. Qo‘llarning mayda mushaklari va shuning uchun barmoqlarning nozik harakatlarini rivojlantirish alohida rol o‘ynaydi.

Texnikaning psixologik asosini nutq va nutq faoliyati nazariyasi tashkil etadi. Nutq faoliyati-bu til tizimi vositachiligidagi faol, maqsadga muvofiq jarayon va xabarlarni qabul qilish va uzatish jarayoni" (I. A. Zimnaya). Nutqning psixologik tabiati A.N.Leontiev tomonidan ochib berilgan (L.S.Vygotskiy tomonidan ushbu muammoni umumlashtirish asosida):

1. nutq aqliy rivojlanish jarayonida Markaziy o‘rinni egallaydi, nutqning rivojlanishi ichki fikrlashning rivojlanishi va umuman ongning rivojlanishi bilan bog‘liq;

2. nutq ko‘p funktsional xususiyatga ega: nutq kommunikativ funksiyaga (so‘z — aloqa vositasi), indikativ (so‘z — obyektning ko‘rsatish vositasi) va intellektual, indikativ funksiyaga (umumlashtirish tashuvchisi so‘zi, tushunchalar) xosdir; bu funksiyalarning barchasi bir-biri bilan ichki bog‘liqdir;

3. nutq polimorfik faoliyat bo‘lib, u baland ovozli kommunikativ, keyin baland ovozda, lekin to‘g‘ridan-to‘g‘ri kommunikativ funksiyaga ega emas, keyin nutq ichki sifatida ishlaydi. Ushbu shakllar bir-biriga o‘tishi mumkin;

1. nutqda uning jismoniy tashqi tomoni, shakli, semik (semantik, semantik) tomoni farqlanishi kerak;

2. so‘z predmetli bog‘liqlik va ma’noga ega, ya’ni. umumlashtirishning tashuvchisi;

3. nutqni rivojlantirish jarayoni so‘zning lug‘ati va assotsiativ aloqalarining ko‘payishi bilan ifodalangan miqdoriy o‘zgarishlar jarayoni emas, balki sifat o‘zgarishi, sakrashlar jarayoni, ya’ni. bu fikrlash va ongning rivojlanishi bilan ichki bog‘liq bo‘lgan, so‘zning barcha sanab o‘tilgan funksiyalari, tomonlari va aloqalarini qamrab oladigan haqiqiy rivojlanish jarayoni.

“IZLANISH SAMARALARI”

№9 mavzusidagi respublika an’anaviy ilmiy-nazariy anjumani

Nutqning bu xususiyatlari o‘qituvchilarning lingvistik hodisalarning mazmunli, kontseptual tomoniga, tilni fikrning ifodasi, shakllanishi va mavjudligi vositasi sifatida, nutqning barcha funksiyalari va shakllarining yaxlit rivojlanishiga ko‘proq e’tibor berish zarurligini ko‘rsatadi.

Psixologiya va tilshunoslik chorrahasida rivojlanayotgan psixolingvistikaning yangi fani metodologiyaga tobora ko‘proq ta’sir ko‘rsatmoqda. Psixolingvistika nutqni inson faoliyatining umumiy tizimiga kiritilgan faoliyat sifatida belgilaydi. Har qanday faoliyat singari, nutq ma’lum bir sabab, maqsad bilan tavsiflanadi va ketma-ket harakatlardan iborat.

Metodologiya uchun qanday xulosalar nutqni faoliyat sifatida tavsiflashdan kelib chiqadi? Avvalo, bu bolalarga nutq faoliyatini o‘rgatish kerakligini anglatadi, ya’ni individual harakatlar, nutq harakatlari va operatsiyalarini to‘g‘ri bajarishga o‘rgatish. Nutq operatsiyalarini to‘g‘ri bajarish natijasida avtomatlashtirilgan nutq qobiliyatlari (talaffuz, leksik, grammatik) shakllanadi. Ammo nutq faoliyati uchun bu etarli emas. Bolalarda nafaqat nutq ko‘nikmalarini, balki kommunikativ va nutq qobiliyatlarini ham shakllantirish kerak.

Nutq motivining paydo bo‘lishi, shuningdek nutq va tilni o‘qitish jarayonida nutq harakatlarini rejalashtirish va amalga oshirish uchun sharoit yaratish kerak.

Siz bolalarning nutqini rag‘batlantirish, ularni nutq faoliyatiga undash haqida g‘amxo‘rlik qilishingiz kerak. Nutq motivatsiyasining mavjudligi bolaning o‘z fikrlarini bildirish uchun ichki motivatsiyaga ega ekanligini anglatadi va bu namunalarning bolaning o‘z faol nutqiga o‘tishiga ta’sir qiladi. Bu tasodifiy, tabiiy aloqa muhitida sodir bo‘ladi. Shunday qilib, o‘qituvchi sinfda bolalar bilan muloqot qilish xususiyatini tabiiy sharoitlarga yaqinlashtirishga g‘amxo‘rlik qilishi kerak.

Nutqqa kommunikativ-faoliyat yondashuvining yana bir tomoni shundaki, u har doim boshqa narsaga-butunlay nazariy, intellektual yoki amaliy faoliyatga kiradi. Ularning har birida u turli xil usullarda ishlatilishi mumkin. Nutqni rivojlantirish uchun bu nafaqat kommunikativ, balki bolaning boshqa faoliyatida ham sodir bo‘lishini anglatadi. Shuning uchun, metodologiyada bolaning aqliy, nutq va amaliy faoliyatini takomillashtirish muammosini bolalar faoliyatining o‘ziga xos turlariga nisbatan qaysi usullardan foydalangan holda, qaysi til vositalaridan foydalangan holda hal qilish kerakligini aniqlash kerak.

Ona tilini o‘zlashtirish jarayonlarini o‘rganadigan rivojlanish psixolingvistikasi sohasidagi tadqiqotlar tilni o‘zlashtirishning taqlid tamoyilini eksperimental ravishda sinovdan o‘tkazdi. Tilni o‘zlashtirishning taqlid nazariyasi keng tarqalgan edi, unga ko‘ra tilni o‘zlashtirish faqat taqlid qilishga asoslangan. Bola kattalardan tayyor nutq

“IZLANISH SAMARALARI”

№9 mavzusidagi respublika an’anaviy ilmiy-nazariy anjumani

namunalarini o‘rganadi, grammatik tuzilmalarni o‘xshashlik bilan ajratib turadi, ularni ko‘p marta takrorlaydi. Bolaning tilni o‘zlashtirishdagi faoliyati taqlid faoliyatiga kamayadi.

Aslida, tilni o‘zlashtirish nafaqat oddiy takrorlash natijasida sodir bo‘ladi. Bola kattalar nutqidan olingan tayyor shakllar, aloqalarni izlash, til elementlari o‘rtasidagi munosabatlar, qoidalar asosida o‘z bayonotlarini tuzganda, bu ijodiy jarayon. Ushbu xulosalar bolalar bog‘chasida ona tilini o‘qitish muammosiga yondashuvlarni tubdan o‘zgartirishi aniq. Treningda asosiy narsa taqlid qilish usuli emas, balki so‘z va u bilan harakatlarning ijodiy bilimlarini tashkil etish bo‘lishi kerak.

Texnika uchun til qobiliyatini aniqlash juda muhimdir. Bolalarning nutqiga ta’sirining tabiati uning tushunchasiga bog‘liq. L.S.Vigotskiy psixologik maktabi til qobiliyatini ma’ruzachi ongida til tizimining aksi deb biladi. "Insonning nutq tajribasi nafaqat ba’zi shartli refleksli aloqalarni kuchaytiradi, balki inson tanasida nutq mexanizmi yoki nutq qobiliyatining paydo bo‘lishiga olib keladi... Ushbu mexanizm har bir odamda organizmning tug‘ma psixofiziologik xususiyatlari asosida va nutq aloqasi ta’siri ostida shakllanadi" (A.A.Leontev). Til qobiliyati-bu tug‘ma binolar asosida shakllangan nutq qobiliyatlari va qobiliyatlari to‘plami.

Nutq mahorati bu mukammallik darajasiga etgan nutq harakati, u yoki bu operatsiyani maqbul tarzda amalga oshirish qobiliyati. Nutq ko‘nikmalariga quyidagilar kiradi: til hodisalarini loyihalash ko‘nikmalari (tashqi dizayn — talaffuz, iboralarni ajratish, intonatsiya; ichki — ish, jins, raqamni tanlash).

Nutq qobiliyati bu nutq ko‘nikmalarini rivojlantirish natijasida yuzaga keladigan insonning maxsus qobiliyati. A.A.Leontevning fikricha, ko‘nikmalar “nutq mexanizmlarini qatlama”, mahorat esa ushbu mexanizmlardan turli maqsadlarda foydalanishdir. Ko‘nikmalar barqarorlik va yangi sharoitlarga, yangi til birliklariga va ularning kombinatsiyalariga o‘tish qobiliyatiga ega, ya’ni nutq qobiliyatlari til birliklarini birlashtirishni, ikkinchisini har qanday aloqa sharoitida qo‘llashni o‘z ichiga oladi va ijodiy, samarali xarakterga ega. Binobarin, bolaning til qobiliyatini rivojlantirish uning kommunikativ va nutq qobiliyatini rivojlantirishni anglatadi.

Nutq qobiliyatining to‘rt turi mavjud: 1) gapirish qobiliyati, ya’ni o‘z fikrlarini og‘zaki ifoda etish, 2) tinglash qobiliyati, ya’ni nutqni uning ovozli dizaynida tushunish, 3) o‘z fikrlarini yozma nutqda ifodalash qobiliyati, 4) o‘qish qobiliyati, ya’ni nutqni uning grafik tasvirida tushunish. Maktabgacha ta’lim metodologiyasi og‘zaki nutq qobiliyatlari va qobiliyatlari bilan shug‘ullanadi.

Metodologiyaning lingvistik asosini ramziy tizim sifatida til haqidagi ta’limot tashkil etadi. Nutq va tilni o‘ziga xos xususiyatlarini hisobga olmasdan o‘rgatish

“IZLANISH SAMARALARI”

№9 mavzusidagi respublika an’anaviy ilmiy-nazariy anjumani

mumkin emas. O‘quv jarayoni lingvistik hodisalarning mohiyati va o‘ziga xos xususiyatlarini tushunishga asoslangan bo‘lishi kerak. Tilshunoslik tilni barcha darajalarning birligidagi tizim sifatida ko‘rib chiqadi: fonetik, leksik, so‘z yasovchi, morfologik, sintaktik.

Til va nutqdagi tizimli aloqalarni hisobga olish ko‘plab uslubiy masalalarni hal qilishga yondashuvni aniqlashga yordam beradi. Nutqni rivojlantirish bo‘yicha ishlar, shuningdek, uning mazmuni va metodologiyasida lingvistik aloqalarning tizimli xususiyatini aks ettiruvchi murakkab tizimdir. Ona tilini o‘qitishning eng muhim printsiplari murakkablikdir, ya’ni izchil nutqning etakchi roli bilan o‘zaro bog‘liqlik va o‘zaro ta’sirda nutqni rivojlantirishning barcha muammolarini hal qilish. Til va nutqning lingvistik tabiatiga chuqurroq kirib borish bolalar bilan kompleks darslarni rivojlantirishga biroz boshqacha yondashishga imkon berdi. Tilning barcha tomonlarini o‘zlashtirish bo‘yicha ishda izchil bayonotlarni rivojlantirish uchun muhim ahamiyatga ega bo‘lgan ustuvor yo‘nalishlar ta’kidlangan.

Nutqni rivojlantirish masalalarini amaliy hal qilish ko‘p jihatdan til va nutq o‘rtasidagi munosabatni tushunishga bog‘liq. Kundalik hayotda bu so‘zlar ko‘pincha bir-birining o‘rnida ishlatiladi, ammo bu noto‘g‘ri. Ushbu muammo ko‘plab psixologlar va tilshunoslar tomonidan ko‘rib chiqilgan. Tafsilotlarga kirmasdan, biz metodologiya uchun eng muhim narsani ta’kidlaymiz. Nutqning xarakteristikasi odatda uning tilga qarama-qarshiligi orqali beriladi. "Til-bu kontseptual tarkib va tabiiy tovushni, shuningdek ulardan foydalanish va muvofiqligi qoidalari tizimini o‘zaro bog‘laydigan obyektiv ravishda mavjud bo‘lgan, ijtimoiy jihatdan mustahkamlangan belgilar tizimi." Nutq-bu psixofiziologik jarayon, bu faqat nutq orqali kommunikativ maqsadini amalga oshiradigan tilni amalga oshirishdir. Til aloqa vositasidir, nutq esa aloqa jarayonining o‘zi. Til mavhum va takrorlanadigan, ma’ruzachiga nisbatan obyektivdir. Nutq o‘ziga xos va betakror, moddiy, his-tuyg‘ular bilan idrok etiladigan aniq belgilardan iborat, dinamik, sub’ektiv, shaxsning erkin ijodiy faoliyatining bir turi. Bu kontekstli va vaziyatli shartli, o‘zgaruvchan.

Zamonaviy tilshunoslikning rivojlanishi metodologiyaning lingvistik va didaktik asoslarini chuqurlashtiradi. Shunday qilib, so‘nggi yigirma yil ichida matn tilshunosligiga tayanib, izchil nutqni matnning kategorik xususiyatlari, bayonotning funktsional va semantik turlari nazariyasi nuqtai nazaridan o‘qitish metodikasi takomillashtirildi va ishlab chiqildi.

Lingvistik tsiklning turli xil fanlari-frazeologiya, fonetika, grammatika bilan leksikologiya ishning asosiy yo‘nalishlarini, nutq ko‘nikmalarining tarkibini va ularni shakllantirish usullarini aniqlashga imkon beradi. Shunday qilib, fonetika nutqning

“IZLANISH SAMARALARI”

№9 mavzusidagi respublika an’anaviy ilmiy-nazariy anjumani

tovush madaniyatini tarbiyalash va savodxonlikka tayyorgarlik metodologiyasini ishlab chiqish uchun asos bo‘lib xizmat qiladi; izchil nutqni o‘qitishni to‘g‘ri tashkil etish uchun matn lingvistikasi zarur; lug‘at ishi leksikologiyani bilishga, grammatikani bilishga — morfologik, so‘z yasovchi va sintaktik ko‘nikmalarni shakllantirish metodologiyasiga tayanadi.

Texnika nutq organlarining tuzilishi haqidagi anatomiya ma’lumotlaridan foydalanadi. Ular, ayniqsa, nutqning tovush madaniyatini tarbiyalash muammolarini hal qilishda, artikulyatsiya organlarining ishini takomillashtirish yo‘llarini aniqlashda muhim ahamiyatga ega.

Nutqni rivojlantirish metodologiyasi maktabgacha didaktika bilan chambarchas bog‘liq. Ular umumiy tadqiqot obyekti-bolalar bog‘chasining pedagogik jarayoniga ega. Xususi didaktika sifatida metodologiya maktabgacha didaktikaning asosiy tushunchalari va atamalaridan (maqsadlar, vazifalar, o‘qitish usullari va usullari, ularning tasnifi, didaktik materiallar va boshqalar), shuningdek uning qonunlar, printsiplar, vositalar, usullarga oid qoidalaridan foydalanadi. Shunday qilib, mavjudlik, izchillik va sistemataning didaktik printsiplari, ta’limni rivojlantirish va boshqalar nutqni rivojlantirishning vazifalari, mazmuni, usullari va usullarini tanlashga mos kelishi kerak.

Nutqni rivojlantirish metodologiyasi ona tilini boshlang‘ich o‘qitish metodikasi bilan chambarchas bog‘liq. Bu ona tilini o‘qitish metodikasining ikkita sohasi. Ularning orasidagi bog‘liqlik, ayniqsa, savodxonlikka tayyorgarlik, bolalar bog‘chasida va maktabda bolalar nutqini rivojlantirishda uzluksizlikni o‘rnatishda namoyon bo‘ladi.

XULOSA

Xulosa qilib shuni ta’kidlash joizki, zamonamiz pedagoglari shunday davrda faoliyat ko‘rsatmoqdaki, o‘zi va o‘quvchilarning turmush tarzi, yurish-turishi, kiyinishi, muomala-munosabatlarida, eng muhimi ta’lim-tarbiyaga munosabatida oldingi davrlar o‘lchovlari bilan o‘lchab bo‘lmas darajada o‘zgarishlarga guvoh bo‘lmoqda. Jamiyat hayotidagi islohotlar ta’lim sohasida yaqqol namoyon bo‘lmoqda. Tizimga kirib kelayotgan innovatsiyalar oqimiga qarab olimlarimiz bundan bir necha o‘n yillardan keyin xotiraga asoslangan ta’limdan voz kechilishini, kelajakda ta’lim gajetlar va internet texnologiyalariga asoslanishini ham bashorat qilishmoqda .

Zamonamizdagi fan va texnikaning mavjud yangiliklarning o‘ziyoq ularni darslar mazmuniga jadal kiritishni talab etmoqda va bu orqali talabalarning zamonaviy bilimlarini shakllantirishga zamin yaratiladi.

“IZLANISH SAMARALARI”

№9 mavzusidagi respublika an’anaviy ilmiy-nazariy anjumani

Qisqa vaqt orasida muayyan nazariy bilimlarni tahsil oluvchilarga yetkazib berish, ularda ma’lum faoliyat yuzasidan ko’nikma va malakalarni hosil qilish, shuningdek, tahsil oluvchilar faoliyatini nazorat qilish, ular tomonidan egallangan bilim, ko’nikma hamda malakalar darajasini baholash o’qituvchidan yuksak pedagogik mahorat hamda ta’lim jarayoniga nisbatan yangicha yondashuvni, fanning metodik ta’minotini talab etadi.

Xullas, nutq o’stirish jarayonida tasvirlarni izohlash usulidan foydalanib, metodik ta’minotini ishlab chiqish, ya’ni uslubiy yordamni rivojlantirish darslarni zamonaviy texnologiyalar asosida loyihalashning muhim omili sifatida namoyon bo’ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016-yil 29-dekabrda PQ-2707-son “2017–2021-yillarda Maktabgacha ta’lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Qarori. – 4 b.
2. Ahmedova H. O‘zbek tili o‘qitish texnologiyalari va loyihalashtirish. – T: Navro‘z, 2016. – 215 B.
3. Ahmedova H. O‘zbek tili o‘qitishning zamonaviy texnologiyalari. – T.:2012. – 65 B.
4. Jumaniyozova M.T., Ishmuhammedov R.J. Ta’limda pedagogik texnologiyalardan foydalanish. –Toshkent: Iste’dod, 2010. – 140 B.
5. Yo‘ldoshev J.G., Usmonov S.A. Pedagogik texnologiya asoslari. –Toshkent:Nihol, 2001. – 186 B.
6. Yo‘ldoshev J.G‘.,Usmonov S.Ilg‘or pedagogik texnologiyalar. – T.:O‘qituvchi, 2004. – 101 B.